

OSNOVNA ŠOLA ŠALEK, VELENJE
ŠALEK 87, 3320 VELENJE
MLADI RAZISKOVALCI ZA RAZVOJ ŠALEŠKE DOLINE

RAZISKOVALNA NALOGA

**DVE VELIKI ŽALOVANJI SLOVENCEV V DVEH JUGOSLAVIJAH
SKOZI OČI SLOVENSКИH DNEVNIH ČASNIKOV**

Tematsko področje: ZGODOVINA

Avtor:
Bruno Šonc, 9. razred

Mentor:
Jožef Kukovičič, predm. učitelj

Velenje, 2019

Raziskovalna naloga je bila opravljena na Osnovni šoli Šalek, Velenje.

Mentor: Jožef Kukovičič, predmetni učitelj geografije in zgodovine

Datum predstavitve:

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

- ŠD OŠ Šalek, šolsko leto 2018/19
- KG Slovenci/žalovanje/dnevnik/članki/kralj Aleksander I./Josip Broz Tito/Jugoslavija
- AV ŠONC, Bruno
- SA KUKOVIČIČ, Jožef
- KZ 3320 Velenje, SLO, Šalek 87
- ZA OŠ Šalek Velenje
- LI 2019
- IN DVE VELIKI ŽALOVANJI SLOVENCEV V DVEH JUGOSLAVIJAH skozi oči slovenskih dnevnih časnikov
- TD Raziskovalna naloga
- OP V, 33 str., 4 sl., 4 pril., 12 vir.
- IJ SL
- JI sl/en

AI Namen naloge je bil proučiti in primerjati dve žalovanji, predstavljeni v različnih slovenskih dnevnih časnikih. Gre za objave, povezane s smrtjo kralja Aleksandra I. in Josipa Broza Tita. Časniki so mi služili kot zgodovinski vir. Raziskal sem medijski odziv ob smrti obeh voditeljev, pa tudi sled, kolikor sta jo zapustila v selektivnem spominu slovenskega naroda. Spremljal sem opisovanje dogodkov od smrti obeh voditeljev do dneva po pogrebu v takratnih vodilnih dnevnikih. Predvojni dnevniki so bili strankarsko razdeljeni in različno naklonjeni vsakokratni oblasti. V socialistični Jugoslaviji so bili mediji podaljšek oblasti, zato je bilo poročanje v dnevnikih bolj poenoteno. Ugotovil sem, da je bila ob obeh smrtih v člankih tudi priložnost za pisanje o političnih vprašanjih. Dan po pogrebu so časniki v obeh primerih pisali o tem, da je država še vedno močna in stabilna. Iz člankov sem v obeh primerih razbral prisotnost kulta osebnosti. Danes je Aleksander manj znan kot Tito. Spomin je velikokrat stvar izbire. Obe žalovanji sta si bili, kljub razlikam glede ureditve obeh držav, zelo podobni.

KEY WORDS DOCUMENTATION

ND OŠ Šalek, 2018/19

CX Slovene / mourning / daily newspapers / articles / King Aleksander I. / Josip Broz Tito
/Yugoslavia

AU ŠONC, Bruno

AA KUKOVIČIČ, Jožef

PP 3320 Velenje, SLO, Šalek 87

PB OŠ Šalek Velenje

PY 2019

TI THE TWO GREATEST MOURNINGS OF SLOVENIANS IN TWO YUGOSLAV
STATES

DT RESEARCH WORK

NO V, 33 p., 4 fig., 4 ann., 12 ref.

LA SL

AL sl / en

AB The purpose of the research task was to examine and compare two mourning situations presented in different Slovenian daily newspapers. I researched articles related to the deaths of King Alexander I. and Josip Broz Tito. The newspapers served as a historical source. I investigated the media response at the deaths of the two leaders as well as trying to trace the events in the selective memory of the Slovenian nation. I followed the description of events from the deaths of the two leaders to the day after the funeral in, at that point, leading daily newspapers. I found out that, while writing about the both deaths, they also used those articles to write about political issues. The day after the funeral, the newspapers wrote, in both cases, that the country is still strong and stable. In both cases, as I have seen from the articles, there is a presence of a personality cult. Today, Alexander is not as known as Tito. Memory is often a matter of choice. Despite the differences in the government regulations of both countries, both mourning situations were very similar.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	1
1.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA.....	1
2 PREGLED OBJAV	2
3 MATERIAL IN METODE.....	2
3.1 METODA DELA V RAZISKOVALNI NALOGI	2
3.2 SLOVENSKI NAROD, JUTRO IN SLOVENEK	2
3.3 DELO, DNEVNIK IN VEČER.....	3
4 ŽIVLJENJE IN DELO KRALJA ALEKSANDRA I. IN JOSIPA BROZA TITA	4
4.1 KRALJ ALEKSANDER I. KARADORĐEVIĆ.....	4
4.2 JOSIP BROZ TITO	5
5 IZSLEDKI.....	6
5.1 KRONOLOŠKI PREGLED OBJAV O SMRTI KRALJA ALEKSANDRA I. V SLOVENSKIH DNEVNIKIH.....	6
5.2 KRONOLOŠKI PREGLED OBJAV O SMRTI JOSIPA BROZA TITA V SLOVENSKIH DNEVNIKIH.....	16
6 RAZPRAVA.....	21
6.1 KAKO SO VODILNI PREDVOJNI SLOVENSKI DNEVNIKI OPISOVALI DOGODKE V ZVEZI S SMRTJO KRALJA ALEKSANDRA.....	21
6.2 KAKO SO VODILNI SLOVENSKI DNEVNIKI OPISOVALI DOGODKE V ZVEZI S SMRTJO PREDSEDNIKA TITA.....	22
6.3 KAKŠNE SO BILE POLITIČNE IN DRUGE OKOLIŠČINE, V KATERIH STA SE ODVIJALI OBE ŽALOVANJI.....	23
6.4 KATERE SO PODOBNOSTI IN RAZLIKE V OPISOVANJU DOGODKOV OB SMRTI OBEH DRŽAVNIH VODITELJEV	25
6.5 KAKŠNO SLED STA ZAPUSTILA OBA VODITELJA V SELEKTIVNEM SPOMINU SLOVENCEV	26

7 SKLEP	27
8 POVZETEK	28
9 ZAHVALA	29
10 PRILOGE	29
PRILOGA A	29
PRILOGA B	30
PRILOGA C	30
PRILOGA Č	31
11 VIRI IN LITERATURA.....	31
11.1 VIRI.....	31
11.2 LITERATURA	32
11.3 VIRI FOTOGRAFIJ	33

1 UVOD

S to nalogo sem želel raziskati in primerjati dve žalovanji slovenskega naroda, kot sta bili opisani v različnih dnevnih časnikih, v dveh različnih obdobjih. Poglobil sem se v objave dnevnikov, povezane s smrtjo kralja Aleksandra I. in Josipa Broza Tita. Želel sem spoznati odziv ljudi na Slovenskem ob smrti dveh pomembnih voditeljev v dveh različnih družbenih ureditvah. Zanimalo me je pisanje v takratnih osrednjih dnevnikih, ki so odražali dogajanje in čustvovanje ljudi pri nas. Raziskal sem medijsko vlogo ali morebiten avtonomni odziv na smrt državnih vodij, ki sta za vedno pustila sled v selektivnem spominu slovenskega naroda in njegovi zgodovini.

1.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Raziskovalna vprašanja sem postavil na podlagi raziskovalnega problema, ki je v tem primeru primerjava obeh žalovanj. Postavil sem naslednja raziskovalna vprašanja:

- kako so vodilni predvojni slovenski dnevnikarji opisovali dogodke v zvezi s smrtjo kralja Aleksandra;
- kako so vodilni slovenski dnevnikarji opisovali dogodke v zvezi s smrtjo predsednika Tita;
- kakšne so bile politične in druge okoliščine, v katerih sta se odvijali obe žalovanji;
- katere so podobnosti in razlike v opisovanju dogodkov ob smrti obeh državnih voditeljev;
- kakšno sled sta zapustila oba voditelja v selektivnem spominu Slovencev.

2 PREGLED OBJAV

Pirjevec, J. 2011. Tito in tovariši. Cankarjeva založba, Ljubljana.

Špelec, S. 2017. »Zaboga, saj sem vendar jaz na pol Slovenec!«. Naš najdražji gost kralj Aleksander Karađorđević v slovenski časopisni zapuščini (1918–1934). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.

Bajec, N. Jezikoslovne značilnosti prispevkov o smrti Josipa Broza Tita na naslovnih straneh časnika Delo.

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiewouQm6XgAhWxAGMBHYg5AkEQFjADegQIBxAC&url=http%3A%2F%2Fdk.fdv.uni-lj.si%2Fdiplomska%2Fpdfs%2Fbajec-niko.pdf&usg=AOvVaw1BLF7gW3K99l7RHn2DXoXh>

3 MATERIAL IN METODE

3.1 METODA DELA V RAZISKOVALNI NALOGI

Metoda dela v nalogi je bilo delo s primarnimi zgodovinskimi viri. V tem primeru gre za originalne in arhivirane dnevne časnike. Obravnavani dnevnik in njihovi članki pomenijo v nalogi izhodiščni vir. Gre za vodilne časopise na Slovenskem v tistih časih. Zapisal sem uvodne trditve in pet raziskovalnih vprašanj. V poglavju Izsledki sem po prebranih objavljenih člankih kronološko povzel, deloma pa tudi citiral nekatera izstopajoča besedila. Dostop do svojega digitalnega arhiva sta mi omogočila Digitalna knjižnica Slovenija (dLib.si) in Osrednja knjižnica v Celju. Zgodovinske informacije in podatke sem zbral iz izbrane literature, ki je navedena v poglavju Viri in literatura. V omenjenem poglavju so zbrani tudi viri, v tem primeru časniki oz. njihovi podatki. V nalogi sem uporabil zgodovinsko znanje in poznavanje obravnavanih obdobjev ter osebnosti, pridobljeno znanje po prebrani izbrani literaturi. Na podlagi izsledkov sem napisal razpravo, iz katere sem strnil zaključke, ki so zapisani v poglavju Sklep.

3.2 SLOVENSKI NAROD, JUTRO IN SLOVENEK

Slovenski narod, Jutro in Slovenec so bili trije najbolj opazni in uveljavljeni slovenski časniki v Kraljevini Jugoslaviji. Bili so politično razdeljeni, kar pomeni, da so se na osnovi raznolikih

stališč tudi v člankih različno opredeljevali. V predvojnem obdobju, pred iznajdbo in pred uporabo in širjenjem radia ter pozneje televizije v Jugoslaviji so časniki nosili osrednjo vlogo obveščanja in novic.

SLOVENSKI NAROD (1868–1943) je bil prvi dnevnik na Slovenskem, ki je sprva izhajal trikrat tedensko v Mariboru. Od leta 1873 je izhajal dnevno. Bil je liberalno usmerjen politični časnik.

JUTRO (1920–1945) je bilo dobro brano in uveljavljeno zaradi kakovostnega novinarstva, izhajalo je kot liberalno glasilo, in sicer redno (dnevno razen ponedeljka) in v posebni ponedeljski izdaji (Jutro: Ponedeljska izdaja). Jutro: Dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko je izdajal Konzorcij.

SLOVENEK (1873–1945) je izhajal kot vodilni katoliški časnik na Slovenskem. Usmerjen je bil protiliberalno. Izhajal je dnevno, razen ob ponedeljkih, ko je izhajala posebna ponedeljska izdaja (Ponedeljski Slovenec). Njegovo osrednjo vodilo je bil politični katolicizem.

3.3 DELO, DNEVNIK IN VEČER

Delo, Dnevnik in Večer so bili trije slovenski dnevni časniki v socialistični Jugoslaviji. Šlo je za tri glasila Socialistične zveze delovnega ljudstva.

DELO (1959) je bil osrednji dnevnik v SR Sloveniji. Nastal je z združitvijo časnikov Ljudska pravica in Slovenski poročevalec. Njegova prva številka je izšla 1. maja 1959.

DNEVNIK (1951) je bil ustanovljen na konferenci SZDL Ljubljana. Časnik Dnevnik je prvič izšel 2. junija 1951 z imenom Ljubljanski dnevnik, 1. aprila 1968 pa se je preimenoval v Dnevnik.

VEČER (1945) je mariborski časnik, priljubljen tudi drugod po Sloveniji. Ustanovljen je bil 9. maja 1945. Njegova prva številka je izšla 25. maja pod imenom Vestnik. Januarja 1949 začne izhajati dnevno. Septembra 1952 se preimenuje v Večer. Leta 1990 se časnik loči od tiskarne Mariborski tisk.

4 ŽIVLJENJE IN DELO KRALJA ALEKSANDRA I. IN JOSIPA BROZA TITA

4.1 KRALJ ALEKSANDER I. KARADORĐEVIĆ

Rodil se je na Cetinju, 16. decembra 1888. Bil je tretji otrok bojevnikarja proti Turkom in poznejšega srbskega kralja Petra I. Karađorđevića. Aleksandrova mati je bila Zorka, hči črnogorskega kneza in poznejšega kralja Nikole I. Šolal se je v Ženevi in Sankt Peterburgu. Po majskem prevratu leta 1903, ko so v Srbiji nasilno vrgli dinastijo Obrenović, je prišel z očetom in starejšim bratom Đorđem v domovino. Njegov oče je tedaj zavladal Srbiji kot kralj Peter I. Ko se je Đorđe leta 1909 odpovedal prestolonasledstvu, je Aleksander postal prestolonaslednik. Sodeloval je tudi kot formalni poveljnik v balkanskih vojnah. Leta 1914 je težko bolni kralj Peter prenesel oblast na prestolonaslednika Aleksandra, ki je s tem postal regent. Za časa prve svetovne vojne je poveljeval srbski vojski in bil z njo udeležen v umiku na otoku Krf. 1. decembra 1918 je razglasil združitev Kraljevine Srbije z Državo SHS v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki ji je sprva vladal kot regent, od leta 1921 pa kot kralj. Leta 1922 se je poročil z romunsko princeso Marijo, ki mu je rodila tri sinove. Zagovarjal je idejo integralnega jugoslovanstva, unitarizma in centralizma, ki so bile vtakane tudi v vidovdansko ustavo iz leta 1921. Življenje v prvem desetletju Kraljevine SHS sta zaznamovala predvsem velikosrbska hegemonistična politika in kraljevo vpletanje vanjo. Zastrupljeni mednacionalni odnosi so doživeli višek, ko je prišlo do strelav v narodni skupščini, kjer je velesrbski poslanec Puniša Račić streljal na hrvaške poslance, dva ubil, tri pa ranil. Med ranjenimi je bil voditelj Hrvaške kmečke stranke Stjepan Radić, ki je umrl za posledicami ran. Kralj je hotel končati politične boje in mednacionalna nasprotja tako, da je 6. januarja 1929 ukinil ustavo, razpustil narodno skupščino in uvedel diktaturo. Še v istem letu je Kraljevino SHS uradno preimenoval v Kraljevino Jugoslavijo, državo pa razdelil na nova upravna območja – banovine. 3. septembra 1931 je izdal oktroirano ustavo z močno omejenim parlamentarizmom. Njegove nadaljnje načrte je preprečil atentat nanj. Atentat je v povezavi s hrvaškimi ustaši, ki so bili sovražni do njega in njegove politike, izvedel član VMRO Vlado Černozemski, 9. oktobra 1934 v Marseillu. Aleksandra I. so pokopali 18. oktobra istega leta v družinski kripti na Oplencu.

4.2 JOSIP BROZ TITO

Rodil se je 7. maja leta 1892 v Kumrovcu. Po opravljeni osnovni šoli se je izučil za ključavničarja in se vpisal v sindikat kovinarjev in v Social-demokratsko stranko. Služboval je v različnih krajih monarhije in izven nje. Jeseni 1912 je bil vpoklican v avstro-ogrsko vojsko in postal podčastnik. Ko je leta 1914 izbruhnila prva svetovna vojna, so ga poslali v Srbijo, kjer je od avgusta do decembra služil cesarstvu kot narednik. Pozneje so ga poslali na rusko fronto, kjer je padel v ujetništvo. Po končani »veliki vojni« se je, navdušen nad boljševiško revolucijo, vrnil nazaj v domovino, v popolnoma spremenjeno politično in socialno stanje. Vključil se je v Komunistično partijo Jugoslavije (KPJ) in bil aktiven na sindikalnem področju. Oblast je l. 1921 prepovedala delovanje KPJ, leta 1928 pa je bil na odmevnem bombaškem procesu obsojen na pet let zapora. Po prestani kazni leta 1934 se je znova lotil ilegalnega političnega delovanja. Od leta 1935 je živel pretežno v Moskvi, kjer je delal za Kominterno. Od leta 1937 pa do smrti je bil na čelu KPJ oziroma ZKJ. Med drugo svetovno vojno je Josip Broz Tito kot vrhovni komandant narodnoosvobodilne vojske vodil odpor proti okupatorju. Na drugem zasedanju AVNOJ-a je postal predsednik Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije (partizanske vlade) in maršal. Od leta 1945, ko je njemu in KPJ uspelo odpraviti večstrankarski sistem, do leta 1963 je bil predsednik vlade DFJ oziroma FLRJ, od leta 1953 do smrti pa predsednik republike. V letu 1948 je prišlo do odkritega spora med Stalinom in Titom, ki je bil posledica prevelike Titove samostojnosti. Stalin je KPJ izključil iz Informbiroja. Odnosi med partijama so se izboljšali šele leta 1955, po zaslugi novega sovjetskega voditelja Nikite S. Hruščova. Pod vplivom spora s Stalinom se je v petdesetih letih začelo v Jugoslaviji obdobje samoupravljanja. Upravljanje v podjetjih so prevzeli delavski sveti, vse pa je bilo pod strogim nadzorom komunistične partije, ki se je leta 1952 preimenovala v Zvezo komunistov Jugoslavije. V razmerah blokovske delitve sveta je Broz od leta 1956 zagovarjal in vodil politiko neuvrščenosti. Gibanje neuvrščenih je imelo svojo prvo konferenco v Beogradu leta 1961. S pomočjo vojske in komunistične stranke je Jugoslaviji vladal vse do svoje smrti. Leta 1966 je odstranil iz partije trdorokca Aleksandra Rankovića ter njegove prave in domnevne simpatizerje, leta 1971 in 1972 pa udaril po partijskih »liberalih« in nacionalistih iz Slovenije, Hrvaške in Srbije. Leta 1974 je bil izvoljen za predsednika ZKJ brez omejitve mandata in dosmrtnega predsednika države.

Njegov kult osebnosti so razvijali vse do njegove smrti. Umrl je 4. maja 1980 v ljubljanskem Univerzitetnem kliničnem centru. Po njegovi smrti je do takrat ohranjeno stanje začelo postopoma in z leti razpadati od znotraj. Federacijo, ki jo je ustvaril, je zajela gospodarska in politična kriza, v 90. letih prejšnjega stoletja pa je doživela razpad po etničnem ključu.

5 IZSLEDKI

5.1 KRONOLOŠKI PREGLED OBJAV O SMRTI KRALJA ALEKSANDRA I. V SLOVENSKIH DNEVNIKI

Sreda, 10. 10. 1934

V sredo, 10. oktobra 1934, so vsi trije slovenski dnevnikarji na naslovnici obvestili svoje bralce o atentatu na kralja Aleksandra. Na naslovnici so objavili vladni proglas, ki ima v Jutru in Slovenskem narodu naslov: »Jugoslovenskemu narodu!« v katoliškem Slovincu pa »Jugoslovanskemu narodu!« V Slovenskem narodu je nad omenjenim proglasom večji naslov, ki se glasi: »Kralja Aleksandra I. ni več,« v Slovincu pa je na vrhu križ, pod njim pa naslov Nj. Vel. kralj Aleksander I.« Vest v Jutru se je začela neposredno z vladnim proglasom.¹

V proglasu piše o kralju Aleksandru, da »... je padel 9. oktobra ob 4. popoldne v Marseilleu kot žrtev podlega atentata«. V nadaljevanju pravi, da je kralj »...mučeniško zapečatil delo za mir, zaradi katerega se je napotil v zavezniško Francijo«. Državljanji so bili obveščeni, da je v skladu s 36. členom ustave prevzel oblast Aleksandrov sin »Nj. Vel. kralj Peter II«. Sledijo obvestila o nadaljnjih ukrepih vlade. Vladno obvestilo je spodaj podpisana vlada zaključila z mislijo, ki naj bi jo izrekel »blagopokojni kralj«: »Čuvajte Jugoslavijo!« Tako Jutro in Slovenski narod. Slovenec je to misel prevedel v slovenščino in pravi: »Čuvajte Jugoslavijo!«²

¹ Jugoslovenskemu narodu! (1934, 10. oktober). Slovenski narod, str. 1.

² Jugoslovenskemu narodu! (1934, 10. oktober). Slovenski narod, str. 1.

Slovenski narod je tega dne med drugim poročal o žalovanju v Celju. »Kmalu po 18. se je tudi v Celju raznesla vest o atentatu na Nj. Vel. kralja Aleksandra.« Navaja, da so se ljudje začeli zbirati v večjih skupinah in hoditi po mestu. Po navedbah članka so bili »zaprepašeni in bledih obrazov«, ta poroča, da je ponoči priseglo vojaštvo, dopoldan pa državno uradništvo. Poroča še o sklicu žalne seje mestnega sveta in da so šole tistega dne zaprte.³

Jutro med drugim navaja v članku z naslovom »Nj. Vel. kralj Aleksander mrtev« in podnaslovom »Postal je žrtev zločinske roke v Marseillu«, da je bil proti jugoslovanskemu kralju kmalu po izkrcanju izstreljen strel; »Približno 50 m od pristanišča je počilo naenkrat 6 do 8 revolverskih strel, ki so kralja rani na prsih in, kakor menijo, tudi na glavi,« piše tudi o tem, da so kralja »nezavestnega odpeljali na policijsko prefekturo, kjer je kmalu nato izdihnil«. Članek nato nadaljuje v sedanjiku (9. 10. 1934) in opisuje, kako kralj mrtev leži na mrtvaškem odru v policijski prefekturi, »tik ob odru pa kleči njegov zvesti sluga in joče«.⁴

Slovenec, vodilni katoliški časnik, je dogajanje v Marseillu opisal v članku z naslovom »Kralj mučenik«. V njem piše: »S strašnim udarcem je usoda posegla v razvoj našega javnega in državnega življenja. Strahotna vest o smrti vladarja Jugoslavije je nocoj prerezala srca vseh državljanov [...] Kralj Aleksander I. se je smrtno zadet zgrudil v svečanem trenutku, ko je kot poslanec bratstva in miru stopil na sveta tla najzvestejše svoje zaveznice velike Francije.« Poleg opisovanja dogajanja je avtor članka v imenu vseh Jugoslovanov dejanje atentatorja ostro obsodil: »Mi z gnusom zavračamo in obsojamo vsako nasilje nad življenjem, ki je samo Stvarnikovo ...« Članek govori tudi strnjeno o kraljevem življenju, ki ga ni mogla v času življenja ustaviti nobena stvar.⁵

Četrtek, 11. 10. 1934

V Slovenskem narodu je bil tega dne na tretji in četrti strani objavljen članek, v katerem je nepodpisani avtor povzel novice o vseslovenski žalosti ob izgubi vladarja, žalost Slovencev je bila strnjena pod naslovi, kot so: »Sožalje dravske banovine«, »Vsa Gorenjska v globoki žalosti«, »Ljubljana se zagrinja v črnino«, »Žalna seja ljubljanske borze«, »Žalna seja

³ Celje žaluje (1934, 10. oktober). Slovenski narod, str. 2.

⁴ Nj. Vel. kralj Aleksander mrtev (1934, 10. oktober). Jutro, str. 2.

⁵ Kralj mučenik (1934, 10. oktober). Slovenec, str. 2.

inženjske komore«, »Žalna seja na univerzi« ... »Ban dr. Marušič je v imenu dravske banovine izrazil globoko sožalje vsega prebivalstva ...« Ban dr. Marušič je med drugim prosil predsednika ministrskega sveta Uzunovića naj sprejme izraze žalovanja Dravske banovine. Slovenski narod je začel svoj članek o žalovanju v Ljubljani nadvse dramatično. »Mrak je legel na Ljubljani, stemnilo se je kot pred hudo nevihto in nekaj težkega je leglo na ljudi, vendar so oživele ulice kot že dolgo ne.« Časnik opisuje družbeno vzdušje v Ljubljani ob smrti kralja Aleksandra I. Izvrševalni odbor Narodno strokovne zveze v Ljubljani pa je prosil delavstvo, naj »v znak žalovanja« odpove »vse napovedane shode, sestanke in zborovanja ...«⁶

Jutro je istega dne pod naslovom »Narodna žalost v naši državi« pisalo o tem, na kak način in kako dolgo bo v državi potekalo uradno žalovanje. »V znak državne žalosti bodo na vseh državnih in samoupravnih uradih ves čas globoke žalosti razobešene črne zastave.« Navedlo je natančnejše podatke o pogrebu in državnem odboru zanj.⁷

V Slovincu je bil 11. 10. objavljen članek, ki je pisal o tem, kako je bila na avstrijskem Koroškem sprejeta novica o atentatu. Tam so ravno praznovali obletnico plebiscita in po navajanju Slovencev so bile »dne 9. t. m.«, »napovedane velike proslave ...«, na kar je priprave na obletnico zmotila »nepojmljiva vest o atentatu v Marseillu«. »Krožek Slovencev se je zbral v kavarni in z žalostjo komentiral tragičen dogodek. Na Jugoslovanskem konzulatu so razobesili Jugoslovansko zastavo na pol droga in so jo odeli s florom,« je nadaljeval Slovenec. »Tudi so vsi izražali željo in prepričanje, da miru v notranjosti države ta dogodek ne bo motil, marveč ga bo le utrdil in da se bodo vsi Jugoslovani sedaj samo še trdneje oklenili svoje države,« še zapiše Slovenec.⁸

Petek, 12. 10. 1934

»V nemi bolesti se krčijo naša srca,« tako je liberalni Slovenski narod naslovil članek o žalovanju v slovenskih krajih, društvih, klubih in institucijah. Avtor dveh brzojavk z naslovom »Sožalje ljubljanske univerze« je bil rektor univerze kralja Aleksandra I., dr. Fran

⁶ SLOVENIJA SE KLANJA MANOM KRALJA MUČENIKA (1934, 11. oktober). Slovenski narod, str. 3.

⁷ Narodna žalost v naši državi (1934, 11. oktober). Jutro, str. 2.

⁸ Žalost na Koroškem (1934, 11. oktober). Slovenec, str. 3.

Ramovš. Ta je opisal žalovanje ljubljanske univerze »za svojim velikim ustanoviteljem«. Brzjavki sta bili namenjeni ministru za prosveto, dr. Iliji Šumenkoviću, in maršalatu dvora. Slovenski narod med drugim poroča o žalovanju v Poljčanah. »Tragična smrt našega ljubljenege vladarja je globoko pretresla tudi tukajšnje ljudstvo,« je časnik izrazil pretresenost prebivalcev Poljčan ob kraljevi smrti. Slovenski narod poroča o tem, kako težko so ljudje čakali na časnik Slovenski narod in si ga potem podajali »iz rok v roke«. Članek se končuje z izrazom negotovosti ob kraljevi smrti: »Vse govori o našem plemenitem pokojnem vladarju in z žalostjo in s strahom ugiblje, kaj bo.«⁹

Jutro je tega dne v članku z naslovom »V naši zgodovini bo živel kot Viteški kralj Zedinitelj« poročalo o dogajanju v poslopju narodne skupščine in o prisegi poslancev, senatorjev in regentov. V poslopju skupščine je potekala skupna seja narodne skupščine in senata, ki je bila po besedah Jutra »zgodovinska«. »Tajnik g. Kovač čita: 'Kraljevina Jugoslavija, ministrsko predsedništvo, kabinet številka 220. od 9. oktobra 1934. v Beogradu: Gospod predsednik! Nj. Vel. kralj Aleksander je mučeniško dokončal svoje plemenito življenje 9. oktobra v Marseillu'« tako je Jutro med drugim strnilo potek seje oz. branje tajnika Kovača. Navedlo je tudi besedilo prisige in zraven zapisalo: »Vsi senatorji in narodni poslanci ponavljajo prisego stoje.«¹⁰

Slovenec tega dne ni izšel.

Sobota, 13. 10. 1934

V Slovenskemu narodu je bil objavljen članek, ki govori o znamenjih žalovanja po izložbah in na ulicah. Piše, da je okrasov iz dneva v dan več: »Okrašenih oken je vsak dan več, da vidimo v prav vseh trgovinah in trgovinicah, brez izjeme pa tudi v vseh javnih lokalih in trafikah kralja Aleksandra, med cvetjem in zelenjem ter črnimi draperijami.« Članek poleg poročanja o okrasitvi izložb v Ljubljani veliko zapiše še o atentatu na Aleksandra. Med drugim pravi takole: »... v srcih vseh naših tudi najpreprostejših kmečkih ljudi ter se strnili v mogočen plamen ljubezni do Njega, ki ga nam je usoda ugrabila s tako neusmiljeno roko,« ter

⁹ V nemi bolesti se krčijo naša srca (1934, 12. oktober). Slovenski narod, str. 2.

¹⁰ V naši zgodovini bo živel kot Viteški kralj Zedinitelj (1934, 12. oktober). Jutro, str. 1.

zaključni z mislijo o ljubezni do kralja. Slovenski narod je tega dne poročal še o drugih žalovanjih na Slovenskem.¹¹

Jutro je tega dne poročalo o »veličastni komemoraciji celjskega sokola«. Poroča o tem, da se je »zbralo članstvo celjskega Sokola v krojih in civilu v mestni telovadnici in odkorakalo v dolgem žalnem sprevodu z župnim, društvenim in naraščajskim praporom, ovitimi v črnino, po Kralja Petra ulici, Cankarjevi cesti, Krekovem trgu ter skozi Aleksandrovo in Prešernovo ulico v Narodni dom k sokolski komemoraciji za pokojnim kraljem Aleksandrom«. Jutro navaja, da se je tam zbralo okoli 1500 ljudi in »da so morali mnogi ostati pred vrati, ker v dvorani ni bilo več prostora«.¹²

Tistega dne je Slovenec pisal o vrnitvi novega kralja Petra II. v domovino. Navaja, da je »Našega mladega kralja je skrbni oče in vladar že od rane mladosti uvajal v delo za narod, poskrbel je tudi za njegovo temeljito vzgojo«. Slovenec je o novem vladarju zapisal tudi, da so dani »vsi pogoji, da postane vreden naslednik svojega očeta«. Slovenec piše še o predanosti in spoštovanju državljanov do države ter kralja.¹³

Nedelja, 14. 10. 1934

Slovenski narod tega dne ni izšel.

Jutro je tega dne med drugim objavilo članek z naslovom »PRVI POZDRAV SLOVENCEV NOVEMU KRALJU PETRU II«, pod naslovom je navedlo, da je prišlo zaradi pozne ure do objave tega članka šele v drugi izdaji. Jutro poroča, da so se Jesenice odele v črnino, kajti »Mesto je ves dan s pietetno nestrpnostjo pričakovalo, da z radostjo in boleščjo hkrati sprejme svojega kralja«. Po besedah časnika je bil na vrhu odra postavljenega »sredi perona« velik transparent, in sicer »zaobljuba nas vseh: Čuvamo Jugoslavijo!« Po prvem srečanju Slovencev z novim kraljem Petrom II. je vlak z njim in z njegovo »materjo-kraljico« odpeljal proti Ljubljani, kjer so novega kralja po poročanju naslednjega članka v Jutru sprejeli »snoči«.¹⁴

¹¹ Večna slava spominu kralja mučenika (1934, 13. oktober). Slovenski narod, str. 2.

¹² Veličastna komemoracija celjskega Sokolstva (1934, 13. oktober). Jutro, str. 2.

¹³ Nj. Vel. kralj Peter II. v domovini (1934, 13. oktober). Slovenec, str. 1.

¹⁴ Prvi pozdrav Slovencev novemu kralju Petru II. (1934, 14. oktober). Jutro, str. 4.

Slovenec je na ta dan v članku z naslovom »Veličastna žalna manifestacija obdravske prestolnice« poročal o že drugi žalni manifestaciji v Mariboru. »V kandelabrih na mostu in Glavnem trgu so bile svetilke zastrte s črnino, da je svetloba le motno prodirala, v ostalih ulicah, po katerih se je pomikal sprevod, pa je žarela le vsaka druga svetilka,« opiše Slovenec dogajanje v Mariboru. Manifestacije se je udeležilo veliko ljudi, saj naj bi šlo po besedah Slovenca za dolge in nepregledne vrste »žalostnih pogrebcev«. Na »Veličastni« manifestaciji so govorili o držanju zaobljube "Čuvajte Jugoslavijo!" in o zavedanju mladine »velikih nalog in velikega časa«. Množice so se razšle »pod globokim vtisom veličastne žalobne manifestacije«. ¹⁵

Ponedeljek, 15. 10. 1934

Slovenski narod je tega dne pod naslovom »V GLOBOKI BOLESTI SE KLANJAMO SPOMINU KRALJA MUČENIKA« poročal tudi o žalovanju na Dolenjskem, strnjemem v članku z naslovom Žalna manifestacija Dolenjcev. Po besedah Slovenskega naroda je velika množica napolnila sokolsko dvorano »do zadnjega kotička«. Na odru sta govorila Davorin Matko in župni starosta dr. Ivan Vasič. Po Vasičevem govoru so vsi prisotni trikrat vzkliknili "Slava!" še poroča Slovenski narod. ¹⁶

Jutro, ki je tega dne izšlo v Ponedeljski izdaji, je na veliko pisalo o prihodu mrtvega kralja v Split, med drugim pa tudi o nekaterih posameznikih, ki so se ob kraljevi smrti ustrašili morebitne vojne. Člankar se je na to odzval z besedami: »Okanimo se vendar praznih čenc v teh tožnih dneh!« Članek pa naslovil z »Ne, ne bo vojne ...« Poročal je o »malodušnih ljudeh«, ki so se najprej spomnili na vojno, in da ti ljudje zaenkrat še ne povzročajo materialne škode. Članek se konča z mislijo: »...vojne, ki se je boje, ne bo, vreča moke, kup kave in sladkorja pa v hiši tudi v mirnem času pride prav.« ¹⁷

V Ponedeljskemu Slovcu (ponedeljska izdaja Slovenca) je bil 15. oktobra objavljen članek, ki je pisal o Slovenskem zastopstvu na žalnemu sprevodu. V članku nepodpisan avtor večkrat navede da »bo slovenski narod zastopan v mogočnem številu«. Avtor v nadaljevanju zapiše:

¹⁵ Veličastna žalna manifestacija obdravske prestolnice (1934, 14. oktober) Slovenec, str. 6.

¹⁶ Žalna manifestacija Dolenjcev (1934, 15. oktober). Slovenski narod, str. 3.

¹⁷ Ne, ne bo vojne . . . (1934, 15. oktober). Jutro, str. 6.

»Slovenija bo izkazala svojemu mrtvemu kralju in največjemu prijatelju ter pokrovitelju zadnjo, njemu primerno veliko čast.«¹⁸

Torek, 16. 10. 1934

Slovenski narod je poročal tudi o številnem zastopstvu Dravske banovine ob kraljevi krsti v Zagrebu. Članek, ki govori o odhodu Slovencev v Zagreb, ima naslov »Slovenci pred krsto kralja mučenika«. Avtor pripoveduje: »Sprevod se je pomikal v vzornem redu, na obrazih vseh udeležencev se je opazila vidna ginjenost, ko so se poklanjali manom blagopokojnega kralja, mnogi, zlasti žene, pa so tiho plakale.« Po navedbah v časniku naj bi sprevod štel okoli 2500–3000 ljudi. Slovenski predstavniki so se vrnili »z vlakom, ki je odhajal iz Zagreba ob ½ 5. uri in je prišel v Ljubljano ob ½ 10. uri.«¹⁹

Jutro tega dne začne z novico o kraljevem povratku v prestolnico. »Po turobno veličastnem sprejemu v Splitu...« opisuje najprej приход ladje 'Dubrovnik' v Split. Množice so se po pisanju časnika klanjale pokojnemu kralju na vsej dolgi poti od Zagreba do Beograda. Med drugim navaja, da je kraljev posebni vlak z njegovim truplom prispel v Zagreb ob 23.15. »V vsem mestu je vladala tišina, vse trgovine so bile zaprte, tudi vsi drugi lokali z gostilnami in kavarnami vred,« konča Jutro.²⁰

Tega dne so v Slovincu poročali o slovesu Hrvatov in Slovencev od kralja. »Truplo blagopokojnega kralja – Zedinitelja so danes ob 1. popoldne odpeljali iz Zagreba v prestolico,« je zapisal avtor. Poroča, da se joka »niso mogli zdržati niti stari možje, niti vojaki«. V članku med drugim poroča tudi o slovenski udeležbi v Zagrebu. »Tudi iz Slovenije je prišlo mnogo ljudi, ki so prinesli planinsko cvetje kot zadnji pozdrav slovenskih planin svojemu kralju v Zagreb.« Slovenec poroča tudi o pozdravu letal, ki so preletela Zagreb: »Vsa letala so bila v polni bojni opremi. Ostro žvižganje motorjev je motilo tišino, ki je vladala pri prenosu mrtvega kralja na vlak.«²¹

¹⁸ Mogočno zastopstvo Slovencev na žalnem sprevodu (1934, 15. oktober) Ponedeljski Slovenec, str. 3.

¹⁹ Slovenci pred krsto kralja mučenika (1934, 16. oktober). Slovenski narod, str. 2.

²⁰ Kralj se vrača v prestolnico (1934, 16. oktober). Jutro, str. 1.

²¹ Slovo Slovencev in Hrvatov (1934, 16. oktober). Slovenec, str. 1.

Sreda, 17. 10. 1934

V Slovenskem narodu je bil tega dne objavljen članek z naslovom »Narod se poslavlja od svojega kralja,« v katerem piše, da so se prejšnji dan kralju poklonili Narodno predstavništvo, senatorji ter narodni poslanci. »Svečenik je čital dalje posmrtno molitve, ki so jih vsi poslušali v globokem molku. Narodni poslanci in senatorji in člani vlade so plakajoč stali ob krsti svojega kralja in ko je prenehal svečenik molitve, so vzkliknili med pritajenim ihtenjem: "Slava mu!"«²²

Liberalni časnik Jutro je na ta dan med drugim poročal o žalnih svečanostih v Ljubljani, ki bodo potekale naslednjega dne. »Predstavniki uradov, deputacije društev, korporacij itd. in šolska vodstva se naprošajo, da se pri žalnih svečanostih v četrtek, dne 18. oktobra, ravnajo točno po naslednjih sklopih sestanka predstavnikov glede razporeda,« v članku Odbor za prireditve žalnih svečanosti naproša zgoraj omenjene institucije. V članku je bil objavljen natančen razpored ravnanja zgoraj naprošenih v naslednjem dnevu. »Opozarjamo vse šole, društva, korporacije itd., da prihajajo korporativno, ker se posamezniki ne bodo puščali na prostor, ki je rezerviran ter se v vsem pokoravajo navodilom rediteljev,« opozarja odbor.²³

Slovenec je tega dne pisal o odposlanstvih iz Slovenije, ki so se odpravila na pogreb. »Peron ljubljanskega glavnega kolodvora je v nocojšnjih večernih urah nenavadno oživel. Že opoldne so dovažali na kolodvor mnogoštevilne vence, večinoma v posebnih, za to napravljenih zabojih.« je poročal Slovenec. Po besedah časnika je pri del delegacije odšel z tržaškim hitrim vlakom ob 08.26 . »Deputacija ponese, s seboj žaro, izklesano iz domačega marmorja, v kateri je zemlja iz vse dravske banovine, zlasti iz obmenih krajev. Žara se bo postavila v kraljevo grobnico na Oplencu.« še navede Slovenec.²⁴

Četrtek, 18. 10. 1934

»Ljubljana je izpremenjena v žalno svetišče ...« je na dan pogreba v članku z naslovom »Pred črnim katafalkom na Kongresnem trgu« zapisal Slovenski narod. »Vse cerkveno pročelje je v

²² Narod se poslavlja od svojega kralja (1934, 17. oktober). Slovenski narod, str. 1.

²³ Žalne svečanosti v četrtek v Ljubljani (1934, 17. oktober). Jutro, str. 3.

²⁴ Odposlanstva iz Slovenije (1934, 17. oktober). Slovenec, str. 2.

črnini in zelenih smrekovih vencih, univerza je vsa v črnih draperijah in lovorjevih drevesih...« poroča o žalnem izgledu Ljubljane Slovenski narod. Po njegovih besedah je nema boleost znova presunila vsa srca, ženske pa so ob misli na kralja »bridko plakale«²⁵

Jutro je tega dne poročalo tudi o drznem vzponu »našega najboljšega plezalca«, ki je v znak žalovanja »na najvišji vrh Jugoslavije« (Triglav) izobesil črno zastavo. To je storil Joža Čop, ki je po navajanju časnika za novico o atentatu izvedel v Jesenicah in »ni mogel v vsej tugi gledati v prekrasnih jesenskih dneh prve polovice preteklega tedna očaka Triglava, simbola naše ožje odrešene in neodrešene domovine, mejnika velike domovine Jugoslavije, brez znaka žalosti«.²⁶ Časnik je tega dne poleg ostalih člankov poročal še o žari s slovensko prstjo.²⁷

Slovenec je objavil članek z velikim naslovom »SLAVA KRALJU ZEDINITELJU!« Ta dramatično piše o pogrebu, ki se bo odvijal na ta dan. »Danes pojde pokojni vladar, viteški kralj Aleksander I. Zedinitelj počivat k svojemu velikemu očetu, kralju Petru I. Osvoboditelju,« začinja Slovenec. »Za krsto bodo šli predstavniki junaških armad, ki so v pokojnem kralju videle in spoštovale vzor junaštva in rodoljubnega tveganja.[...] Za krsto, ki pokriva zemske ostanke kralja Zedinitelja, pa bo korakalo tudi 14 milijonov Jugoslovanov. Stotisoči osebno, telesno, milijoni in milijoni pa v duhu,« je o pogrebni svečanosti kralja zapisal Slovenec. Ta navaja, da bo krščansko ljudstvo molilo zanj, »kajti najlepša izraza žalostnih krščanskih src sta delo in molitev«. Slovenec zapiše še: »Počivaj v miru, kralj Jugoslavije, in večna luč Ti naj sveti!«²⁸

Petek, 19. 10. 1934

Slovenski narod je tega dne pisal tudi odzivu Slovencev ob kraljevi zadnji poti. Članek z naslovom »Slovenija svojemu kralju na zadnjo pot« je razdeljen po nekaterih slovenskih krajih, v katerih so organizirali manifestacije, sprevode, prireditve itn. V Ljubljani je bila zadnja žalna manifestacija, ki je bila po besedah Slovenskega naroda »najbolj prisrčna in globoka«. Članek opisuje dogajanje v Ljubljani z besedami: »Že pred 14. so se pred mestnim magistratom jele zbirati množice z vseh strani mesta, da je bil mestni trg nabito poln od

²⁵ Pred črnim katafalkom na Kongresnem trgu (1934, 18. oktober). Slovenski narod, str. 3.

²⁶ Zastava na Triglavu (1934, 18. oktober). Jutro, str. 3.

²⁷ Žara s slovensko prstjo (1934, 18. oktober). Jutro, str. 3.

²⁸ Slava kralju zedinitelju! (1934, 18. oktober). Slovenec, str. 1.

stolnice pa daleč proti Tranči, a natlačena je bila tudi vsa Stritarjeva ulica.« V Kranju so bile, po pisanju članka, izložbe lepo, žalno okrašene, ljudje pa so hodili po mestu in si jih ogledovali. Slovenec poroča, da je bila tamkajšnja cerkev nabito polna. Po maši je bila v Narodnem domu komemoracija gimnazijske mladine. Rogaška Slatina je bila »vsa v črnini in s kraljevimi slikami v oknih ...« Po besedah Slovenskega naroda so zbrani ob koncu prireditve trikrat zaklicali: "Slava!" Slovenski narod je poročal tudi o dogodkih v drugih slovenski krajih.²⁹

Jutro je v članku pod naslovom »Odšel je k slavnim prednikom« najprej pisalo o kralju, njegovem kultu, smrti ter prizadevanju za Jugoslavijo. V zadnjem delu članka je strnjeno pisalo o njegovem pogrebu. »Veličastne pogrebne svečanosti so tujini dokazale, da vladata v državi, ki je v glavnem tvorba vrlih rok pokojnega kralja, red in mir, da se nje življenje v kljub strahovitemu udarcu razvija v pravcu, ki ga je državi začrtal veliki pokojnik,« poroča Jutro in zaključuje: »V vseh srcih bo nenehoma odmeval klic: Slava, večna mu slava in hvala!«³⁰

»Pogreb, ki se ga je udeležila vsa Jugoslavija« je bil naslov članka v Slovincu, ki poroča o pogrebni slovesnosti za kraljem Aleksandrom I. »V spremstvu tujih vladarjev, zastopstev inozemskih armad, obdano od jugoslovanske vojske in od stotisočev Jugoslovancev so odnesli truplo pokojnega kralja v grobnico Karadjordjevičev na Oplenac,« je zapisal anonimni avtor. »Slika prestolnice se ne da opisati. [...] V Beogradu je bilo preteklo noč vse živahno,« je pisal članek o žalnem vzdušju v Beogradu. »Svečeniki so molili, pevski zbori pa so vso noč peli žalostinke. Duhovščina je molila do poznega jutra,« še poroča časnik.³¹

²⁹ Slovenija svojemu kralju na zadnjo pot (1934, 19. oktober). Slovenski narod, str. 2.

³⁰ Odšel je k slavnim prednikom (1934, 19. oktober). Jutro, str. 1.

³¹ Pogreb, ki se ga je udeležila vsa Jugoslavija (1934, 19. oktober). Slovenec, str. 2.

5.2 KRONOLOŠKI PREGLED OBJAV O SMRTI JOSIPA BROZA TITA V SLOVENSKIH DNEVNIKI

Ponedeljek, 5. 5. 1980

»UMRL NAM JE TITO« je dan po Titovi smrti pisalo na Dnevnikovi naslovnici. Pod zgornjim naslovom je bil v Dnevniku³² objavljen proglas predsedstva Jugoslavije in predsedstva CK ZKJ, ki je bil objavljen tudi v Delu³³ in Večeru³⁴, vendar pod drugačnim naslovom na naslovnici. »Danes ob 18. uri sta predsedstvo CK ZKJ v imenu centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije in predsedstvo Socialistične federativne republike Jugoslavije na seji obeh predsedstev sprejeli ob smrti predsednika republike in predsednika Zveze komunistov Jugoslavije Josipa Broza Tita naslednji razglas« Ta je bil naslovljen na delavski razred, delovne ljudi in občane, narode in narodnosti SFRJ, ki jim sporoča: »Umril je tovariš Tito.« Sporočilo med drugim navaja, da je »prenehalo biti veliko srce predsednika ...«. Celoten proglas je bil v Delu objavljen na drugi strani.³⁵

Delo, glasilo socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije, je tega dne v 1. posebni izdaji poleg drugih vesti in objav o Titovi smrti, pisalo tudi o razglašenem sedemdnevem splošnem ljudskem žalovanju ob izgubi predsednika Tita. V njej je bil objavljen sklep v treh točkah. V prvi točki je zapisano obdobje uradnega žalovanja. Navedeno je, da bo trajalo »od 4. maja do 10. maja letos«. V drugi točki sporoča, da »bodo na vseh državnih in javnih poslopih razobesili zastave na pol droga«. V tretji pa je zapisano, da bodo v dneh žalovanja odpovedane vse prireditve, manifestacije itd.³⁶

Med drugim je Dnevnik 5. maja pozval v članku tudi prebivalce Ljubljane: »LJUBLJANČANI!«, »Umril nam je Tito!« Pod člankom je podpisana Socialistična zveza delovnega ljudstva Ljubljane. »Kruta resnica nas je neizmerno pretresla,« zapiše ljubljanska SZDL. V članku je tudi omenjeno nadaljevanje »njegove in naše revolucije«. V zadnjem

³² Umril nam je Tito (1980, 5. maj). Dnevnik, str. 1

³³ Umril je naš Tito (1980, 5. maj). Delo, str. 1.

³⁴ Umril je naš Tito (1980, 5. maj). Večer, str. 1.

³⁵ Umril je naš Tito (1980, 5. maj). Delo, str. 1., str. 2.

³⁶ Sedemdnevno splošno ljudsko žalovanje (1980, 5. maj). Delo, str. 2.

odstavku pa opisuje potek dogodkov ob prihajajočem Titovem slovesu od Ljubljane. Dnevnik govori v enem izmed člankov o pokojnem maršalu kot o »osebnosti stoletja«.³⁷

V mariborskem časniku Večer so na dan po Titovi smrti med drugim pisali o "samo eni in edini" misli na Tita. Takole opisuje vzdušje v Ljubljani nepodpisani avtor: »Ljubljana. Megleno jutro. Dežuje. Takoj po peti uri zjutraj. Zastave na pol droga. Ljubljanske delavke in delavci hitijo na delovna mesta. V Litostroj. V Iskro. Emono.« Avtor je zapisal: »V rokah posebne izdaje slovenskih časnikov. Naslov: Umrl je naš Tito.« V članku je predstavil dogajanje ob predsednikovi smrti in opisal dejanja, ki so protokolarno sledila tekom dneva. Avtor navaja v članku, da mnogo ljudi ob novici ni zmoglo zadržati solz. Zelo zanimivo je, da so pričujoč članek v Večeru objavili tudi naslednjega dne, 6. maja, kjer so poleg njega naslednji dan objavili še dva članka od prejšnjega dne – ob in pod njim. 5. maja so bili omenjeni trije članki objavljeni na 2. strani časnika³⁸, naslednjega dne pa popolnoma enaki na 4. strani Večera.³⁹

Torek, 6. 5. 1980

V Delu je bil objavljen članek o Titovem odhodu iz Ljubljane in o slovesu Slovenije od pokojnika. »Davi ob 8.30 se je oglasil predirljiv pisk modrega vlaka na ljubljanski železniški postaji, odgovorile so mu sirene po vsej Ljubljani,« poroča pisec članka Vlado Šlamberger. V članku je Tita označil za heroja. V drugem odstavku poroča o tem, kako so krsto s pokojnim predsednikom odnesli na modri vlak. »Ob 7.45 so se davi odprla vrata v skupščini Socialistične republike Slovenije. Ob srh vzbujajočem bobnanju, sirenah in zvonjenju zvonov je šest ordonancev prineslo na katafalk krsto s posmrtnimi ostanki Josipa Broza Tita. Godba milice in Partizanski pevski zbor sta intonirala jugoslovansko himno,« zapiše novinar o slovesu pred poslopjem skupščine Socialistične republike Slovenije. »Ob 8.05 je šest ordonancev odkrilo jugoslovansko zastavo s krste na katafalku, jo preneslo v avtomobil,

³⁷ Ljubljančani! (1980, 5. maj). Dnevnik, str. 3.

³⁸ Samo ena beseda in misel: Tito (1980, 5. maj). Večer, str. 2.

³⁹ Samo ena beseda in misel: Tito (1980, 6. maj). Večer, str. 4.

prekrilo s trobojnico.« V nadaljevanju opisuje Titovo poslednjo pot preko Zagreba do poslopja Zvezne skupščine SFRJ v Beogradu.⁴⁰

V Časniku Dnevnik je bil med drugim objavljen članek o žalovanju Slovencev v Italiji. Dnevnikov dopisnik iz Trsta, Bojan Brezigar, je poročal o prizadetosti in veliki žalosti Slovencev v Italiji in italijanskih prebivalcev Trsta ter dežele Furlanije-Julijske krajine ob sprejemu vesti o Titovi smrti. »Nedvomno pa je vest o smrti predsednika Tita najbolj odjeknila pri predstavnikih slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, ki je vse od narodnoosvobodilnega boja gojila veliko spoštovanje in zaupanje v predsednika Tita, v njegovo delo za boljši jutri,« poroča dopisnik. V zaključku članka zapiše še, da na »generalnem konzulatu SFRJ v Trstu prejemajo številne sožalne brzojavke in poslanice«.⁴¹

Večer je tega dne na zadnji strani objavil tudi spored edine televizijske hiše v SR Sloveniji – TV Ljubljana. Televizijski spored je bil objavljen za prihodnji dan, torej za sredo, 7. 5. 1980. Od 9.00 in vse do 23.30 ure so se na programu vrstile večinoma oddaje z enako ali podobno tematiko. Naslovi le nekaj oddaj so bili: »TITO – BRATSTVO IN ENOTNOST, TITO MED DELAVCI, TITO V SLOVENIJI ...« Poleg omenjenih tematskih oddaj so na programu prevladovale tudi informativne oddaje. Omenjeno pa je tudi, da bo na drugem kanalu TV Ljubljane »tekel spored prvega programa zagrebške televizije«.⁴²

Sreda, 7. 5. 1980

V Delu je novinarka Alenka Puhar v članku z naslovom »Četrty dan bolečine ves svet veliča Tita« opisala dogodke ob žalovanju zaradi predsednikove smrti. Navaja, da naj bi se na ta dan zjutraj ob krsti mrtvega predsednika zvrstilo že šestdeset tisoč ljudi, opoldne pa se je številka že podvojila. Avtorica članka piše, da nihče ni prešteval ljudi niti v Beogradu niti v Litiji, Zagorju ... »In zakaj bi jih sploh kdo prešteval? K poslovilni poti modrega vlaka so prišli vsi, ki so mogli [...] Modri vlak je pospremlilo dvaindvajset milijonov Jugoslovanov,« poroča avtorica, ki v članku na splošno piše o odnosu vse jugoslovanske javnosti do Tita. Članek je zaključila z mislijo: »Večkrat se je že zgodilo, da smo presenetili sebe in druge, včasih z

⁴⁰ Šlamberger, V. Slovo Slovenije od Tita poslednja pot v Beograd. Delo: maj 1980, številka 105, 1.

⁴¹ Brezigar, B. Umril nam je velik prijatelj. Dnevnik: maj 1980, številka 123, 6.

⁴² TV Ljubljana (1980, 6. maj). Večer, str. 7.

besedami, drugič z dejanji, tretjič z obojim hkrati. Z narodnoosvobodilnim bojem, z drugačno potjo in obrazom socializma, z drugačnostjo svojih notranjih in zunanjepolitičnih stališč. Danes je to molk.«⁴³

Dnevnik je poročal tudi o odzivu šolarjev osnovne šole Prežihov Voranc in v članku z naslovom »Radi smo te imeli« objavil misli nekaterih osnovnošolcev: »Nataša iz 2. a je zapisala: Lani sem ti dala šopek in ne morem verjeti, da te ni več. [...]; Stevan, 6. razred: Ja lično ne mogu da verujem, da je naša zemlja izgubila svoga sina.«⁴⁴ Dnevnik je tega dne poročal tudi o žalnih slovesnostih v nekaterih slovenskih krajih. »V Metliki je bilo včeraj ob 13. uri na Trgu svobode veliko žalno zborovanje, na katerem se je zbralo več kot 5000 prebivalcev iz vse metliške občine,« so poročali v Dnevniku.⁴⁵

V Večeru so tega dne med drugim objavili članek, ki opisuje dogajanja v Beogradu, prestolnici SFRJ. »Neprekinjeno prihajajo šolarji, študentje, kmetovalci,« poroča avtor članka, Manfred Meršnik. Ta piše o »nepreglednih kolonah«, ki so napolnile beograjske ulice. Avtor v članku podaja tudi izjave, misli mimoidočih o smrti predsednika. V zadnjem odstavku zapiše, da bo najlepši spomenik Titu, trajnostna uresničitev njegovih načrtov oz. ciljev. Naštevaje Titovih dejavnosti zanje zaključí s tem, da je Tito »izgorel.«⁴⁶

Četrtek, 8. 5. 1980

Delo je na dan pogreba na naslovnici pisalo o Titovem grobu. Ker so seveda pripravljali članke dan poprej (povzetek Tanjugovega poročila je datiran s 7. 5. 1980), je na začetni strani pisalo, da bo na nagrobni plošči »od jutri dalje preprost napis: Josip Broz Tito 1892–1980«. Njegova grobnica bo zgrajena »iz belega marmorja.«⁴⁷ V Delu so tega dne med drugim objavili članek »Beograd z zračnim mostom povezan z vsem svetom«. Novinar Vlado Šlamberger piše v članku o sprejemu visokih gostov oziroma pomembnih državnikov iz tujine pri partijskem in državnem vrhu Jugoslavije. Z zračnim mostom misli avtor na prihode omenjenih delegacij v Beograd. »Po Sloveniji se nadaljujejo komemorativne seje, vpisovanje

⁴³ Puhar, A. ČETRNI DAN BOLEČINE VES SVET VELIČA TITA. Delo: maj 1980, številka 106, 1.

⁴⁴ Radi smo te imeli (1980, 7. maj). Dnevnik, str. 2

⁴⁵ Veriga, dolga (1980, 7. maj). Dnevnik, str. 3, str. 4

⁴⁶ Meršnik, M. KAKOR DALEČ SEŽE POGLED STOJIJO NEME MNOŽICE. Večer: maj 1980, številka 127, 1.

⁴⁷ Predsednik Tito bo, ... (1980, 8. maj). Delo, str. 1.

v knjige žalosti v krajevnih in družbeno političnih skupnostih,« poroča Vlado Šlamberger o žalnem dogajanju po Sloveniji. V članku zapiše, da bodo delavci marsikje spremljali televizijski prenos ter bodo čas, porabljen za spremljanje pogreba, »nadomestili z delom v soboto«. ⁴⁸

»Naj žalost rodi plodove miru ...« je na isti dan poročal Dnevnik. Pod pričujočim naslovom je avtor opisoval žalne vrste in discipliniranost ljudi v njih. Prvi del članka je napisan v obliki retoričnih vprašanj, drugi pa v obliki odgovorov. Med drugim pravi: »Nam so odgovori znani. Nam je razumljivo, da se morajo ob krsti velikega humanista zbrati vsi, ki so mu bili blizu, zato nismo presenečeni, če pridejo zares vsi.« Članek na naslovnici Dnevnika se zaključuje z naslednjo mislijo: »Včeraj je v Beogradu posijalo sonce ...« ⁴⁹

V Večeru je bila na naslovnici skoraj čez celoten format objavljena slika Titove krste, pokrite z jugoslovansko trobojnico, poleg nje pa so bila položena njegova mnoga odlikovanja. Pod sliko je bil objavljen napis: »ZA DOMOVINO S TITOM NAPREJ!« ⁵⁰ Na tretji strani je bil objavljen članek »Svet v Beogradu«. Članek govori o svetovnih voditeljih, ki so se udeležili pogreba. Omenja »vodje velikih in močnih sil«, pripadnike različnih veroizpovedi, kultur in vseh, ki so obiskali Beograd ob tej priložnosti. Nepodpisani avtor hoče podkrepiti Titov velik pomen z dvema primerjavama oz. "definicijama" Tita, ki sta jih o njem izrekla Boris Kidrič ter Sékou Touré. Prvi je rekel, »... da je Tito 'utelešenje nove Jugoslavije',« drugi pa: »... da je Tito 'popolno utelešenje želja naših narodov'.« ⁵¹

Petek, 9. 5. 1980

»Poslavljam se od Tita – ostajajo njegova vodila, kdo in kaj smo, kako nadaljevati in napredovati,« je nepodpisani avtor zapisal v Delu, v naslovu članka objavljenega dan po pogrebu Josipa Broza Tita. »Tovariš Tito je zasnoval temelje in izoblikoval program jugoslovanske revolucije,« avtor piše o življenju predsednika Tita in pomenu njegove borbe ter politike za domovino. V članku so podrobno opisane misli in odločitve v Titovem življenju. »Tovariš Tito je vedel in občutil, da v hudih časih, ki so bili mimo, pa tudi v časih,

⁴⁸ Šlamberger, V. Beograd z zračnim mostom povezan z vsem svetom. Delo: maj 1980, številka 107, 2.

⁴⁹ Naj žalost rodi plodove miru ... (1980, 8. maj). Dnevnik, str. 1.

⁵⁰ Za domovino s Titom naprej! (1980, 8. maj). Večer, str. 1.

⁵¹ Svet v Beogradu (1980, 8. maj). Večer, str. 3.

ki so se začenjali, za partijo ne bo dovolj zgolj disciplina,« zapiše avtor. Ta v zadnjem delu članka Titov lik poveže še s prihodnostjo in članek konča: »Velika hvala in slava tovarišu Titu!«⁵²

Dnevnik je tega dne med drugim poročal o žalovanju koroških Slovencev. V članku z naslovom »Bil je opora manjšinam« nepodpisani avtor poroča o žalni seji Narodnega sveta koroških Slovencev in Zveze slovenskih organizacij na Koroškem. »Žalno sejo je otvoril predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev dr. Matevž Grilc in je dejal, da se ga koroški Slovenci spominjajo v globoki žalosti, saj je dosledno podpiral manjšine jugoslovanskih narodov v sosednjih deželah, kakor je bila enakopravnost med narodi in narodnosti vodilo njegove politike znotraj Jugoslavije,« poroča časnik. Dr. Zwitter, predsednik Zveze slovenskih organizacij na Koroškem, je ob koncu dejal, da bodo nadaljevali boj za pravice ter razumevanje med narodi.⁵³

Večer, glasilo socialistične zveze delovnega ljudstva, je tega dne med drugim objavil sporočilo, članek »Moč Jugoslavije –«, v katerem je bilo navedeno, kje vse je moč Jugoslavije. »Socialistična, samoupravna in neuvrščena Jugoslavija ima trdne in trajne temelje, zanesljive opore za svojo prihodnost,« je zapisal nepodpisani avtor. »Moč je v idejah, ki nas navdihujejo in v ciljih, za katere se bojujemo,« pravi v nadaljevanju avtor članka.⁵⁴

6 RAZPRAVA

6.1 KAKO SO VODILNI PREDVOJNI SLOVENSKI DNEVNICI OPISOVALI DOGODKE V ZVEZI S SMRTJO KRALJA ALEKSANDRA

Predvojni časniki so bili strankarsko razdeljeni, kar je pomembno vplivalo na njihov način pisanja. Liberalna Jutro in Slovenski narod sta v člankih uporabljala izraz jugoslovanski narod, katerega ozadje je ideologija integralnega jugoslovanstva, zamisel razširjena pri oblasti naklonjenih slovenskih liberalcih. Katoliški Slovenec je vztrajal pri izrazu jugoslovanski. Prvi dan žalovanja je bil v vseh treh osrednjih slovenskih dnevnikih objavljen razglas, ki ga je ob tem izrednem dogodku sprejel jugoslovanski ministrski svet. Objavljen je bil v vseh treh

⁵² Poslavljam se od Tita – ostajajo njegova vodila ... (1980, 9. maj). Delo, str. 1.

⁵³ Bil je opora manjšinam (1980, 9. maj). Dnevnik, str. 6.

⁵⁴ Moč Jugoslavije – (1980, 9. maj). Večer, str. 3.

dnevnikih kot prvovrstno sporočilo, namenjeno ljudstvu. Za pisanje o prihajajočih izzivih za državo v dnevnikih takrat še ni bilo primernega časa. Moramo poznati čas in vlogo medijev v njem. Prve dni so v medijih prevladovali članki, ki so opisovali atentat in odzive nanj. »Postal je žrtev zločinske roke v Marseillu,« se glasi eden od pripisov pod naslovom, ki je opisoval dogodek. V tem smislu so imeli prve dni žalovanja časniki vlogo obveščanja o samem atentatu. V obravnavnih dveh liberalnih dnevnikih so o dogodku pisali bolj dramatično, katoliško usmerjeni Slovenec pa je v tem pogledu bolj umirjen. Skupaj z izražanjem globoke žalosti so postopoma prišle v medije tudi priložnosti za politične ocene in vprašanja. Dogodki, povezani z žalovanjem, so bili podobno organizirani in v dnevnikih tudi podobno opisani. Kralja Aleksandra so pri svojem pisanju večkrat predstavljali kot »mučenika«. Njegova avtoritarna vladavina se je v času žalovanja ob njegovi smrti v medijih prevesila v populariziranje kraljevega lika, kar je že mejilo na kult osebnosti. Žalovanje v vseh treh vodilnih dnevnikih bi lahko razdelili na tri dele. V prvem delu so časniki predvsem obveščali, v drugem so večinoma poročali o bolečini ob izgubi kralja, v tretjem, ko so najhujše »bolečine« že izzvenele, pa so začeli govoriti o novem življenju ter trdnosti nacije in države. Žalost v dnevnih časnikih je torej skozi dni počasi in postopoma pojenjala. 19. oktobra 1934, na zadnji v tej nalogi obravnavani dan, so mediji poročali predvsem o odzivih Slovencev in njihovem zastopstvu na pogrebu kralja Aleksandra, ki je bil v četrtek, 18. oktobra 1934.

6.2 KAKO SO VODILNI SLOVENSKI DNEVNIKI OPISOVALI DOGODKE V ZVEZI S SMRTJO PREDSEDNIKA TITA

V novozgrajeni državi, kjer naj bi se proletarci »znebili okov«, je bil skozi vsa leta ohranjen kult osebnosti Josipa Broza Tita. Po medijskem poročanju ob njegovi smrti so močno poudarjali njegove »največje zasluge za svetovni mir«, povezane z gibanjem neuvrščenih. Vsi trije obravnavani slovenski dnevnikarji so se v svojem delu sklicevali na delavski razred. Potrebno je tudi zapisati, da je bila v Sloveniji v času Titove smrti najpomembnejši medij televizija. Obravnavani slovenski časniki seveda niso bili strankarsko razdeljeni, kar je bilo tipično za vse socialistične »demokracije«. V obdobju žalovanja so vsi trije slovenski dnevnikarji, poleg sporočila o smrti in o tekočih dogodkih v zvezi z njo, pisali predvsem o jugoslovanskem samoupravnem socializmu, Titovem globalnem pomenu za svetovni mir, o

njegovi in naši revoluciji ter tudi o njegovem preprostem liku. Naslovi člankov o smrti in žalovanju so pogosto vsebovali klicaje, s katerimi so skušali avtorji nagovoriti čustva državljanov, kar je tipično za tovrstno državno ureditev. Naslovi so bili kričeči in bombastični. V Večeru sem naletel na izstopajočo zanimivost. Trije Večerovi članki o Titovi smrti so bili objavljeni 5. maja na 2. strani časnika. Zelo zanimivo je, da so bili ti trije članki popolnoma enaki in nespremenjeni objavljeni v Večeru tudi naslednjega dne, le da tokrat na njegovi 4. strani. Naslednjega dne so bili drugačni le razmiki in poravnava do roba. Ohranila se je tudi njihova grafična podoba. Takšno ponavljanje ustvarja vtis, da so hoteli doseči, da bi res vsi bralci prebrali omenjene članke. Skozi spremljane dneve so vsi trije časniki postopoma spreminjali tematiko. Večje pestrosti in raznolikosti v njih ni bilo zaznati. Prvega dne so vsi trije dnevnikarji v prvi vrsti obveščali o predsednikovi smrti, sledilo je pisanje o njegovem pomenu in nazadnje o novih izzivih za prihodnost življenja v Jugoslaviji. Mediji so odločno napovedovali prihodnost brez Tita v slogu, da smo odločeni korakati po Titovi poti.

6.3 KAKŠNE SO BILE POLITIČNE IN DRUGE OKOLIŠČINE, V KATERIH STA SE ODVIJALI OBE ŽALOVANJI

Kraljevina Jugoslavija je bila centralizirana, unitaristična država. Njen vladar, kralj Aleksander I. Karađorđević, je po uvedbi šestojanuarske diktature v državi vzpostavil avtokracijo, ki jo je omilil z oktroirano ustavo z dne 3. septembra 1931. Kot avtoritaren voditelj je nadziral izvršilno in zakonodajno vejo oblasti; sodstvo je bilo bolj ali manj avtonomno. Po atentatu na kralja, do katerega je prišlo zaradi želja določenih hrvaških krogov po neodvisnosti, ga je nasledil njegov sin in zakoniti naslednik, Peter II. Ta je bil ob kraljevi smrti po zakonu še mladoleten, tako da ni mogel dejansko zasedi jugoslovanskega prestola. V njegovem imenu ga je vladal regentski svet, pod vodstvom Aleksandrovega bratranca, kneza Pavla Karađorđevića. Prestolonaslednik, ki ni nikdar zares vladal državi, je ob žalnih dogodkih skupaj s svojo materjo, kraljico Marijo, z vlakom obiskal Slovenijo. V medijih so ob tem pisali »o pozdravu novega kralja«, kar je po moji presoji pomembno vplivalo na žalovanje Slovencev. Pomembna okoliščina je bila tudi ta, da je Aleksander umrl nenaravne smrti, v načrtovanem atentatu. To je tudi pomembno vplivalo na javno mnenje oziroma čustva Slovencev glede kraljeve smrti in dogodkov, ki so sledili.

Nova povojna jugoslovanska država je temeljila na tako imenovanem samoupravnem socializmu, v katerem so dejansko »samoupravljali« predstavniki partijskega vrha. Življenje v SFRJ je bilo nadzorovano, obenem pa tudi odvisno od razmerij med vzhodnim in zahodnim blokom. Socialistična Jugoslavija je bila sicer od leta 1961 zelo pomemben dejavnik gibanja neuvrčenih držav, a se je v odnosu do blokov rahlo nagibala zdaj na eno, zdaj na drugo stran. Da se je zasebno življenje prirejalo po potrebah države oz. partijske elite, ni potrebno posebej izpostavljati. A tudi partijski krogi so bili podrejeni Titu. V primerjavi z Aleksandrom, ki ni vzpostavil neposrednega nadzora nad sodstvom, so Tito in njemu podrejeni politiki to na veliko izvajali. Tita so v državi častili na vse možne načine. Uradno mnenje je bilo, da pooseblja Jugoslavijo. To je bilo pravzaprav čisto res. Njegov kult so vzdrževali še po njegovi smrti, na kar kaže geslo: »Tudi po Titu – Tito.« A realno uresničevanje njegove politike po njegovi smrti se je izkazalo za nemogoče. Po njegovi smrti je oblast v državi prevzelo predsedstvo SFRJ. Temu je od 4. do 15. maja 1980, torej v obdobju, na katero se nanaša ta raziskovalna naloga, predsedoval Lazar Koliševski iz Makedonije.

Glede na medijsko poročanje so bili tako ob Aleksandrovi kot ob Titovi smrti državljani in politični vrhovi presenečeni. V Aleksandrovem primeru nas to ne sme čuditi, saj je šlo za atentat, je pa to presenetljivo v Titovem primeru, saj je njegovo realno zdravstveno stanje napovedovalo bližnjo smrt. A tudi najmanjše podrobnosti v poročilih zdravniškega konzilija v zvezi z njegovim zdravstvenim stanjem so bile nekako v službi oblasti. Zanimivo je, da so ob kraljevi smrti razpisali šestmesečno, ob Titovi pa sedemdnevno žalovanje. Posmrtno ostanke obeh državnih voditeljev so peljali v Beograd, Aleksandra od Splita (kamor so ga pripeljali z ladjo iz Marseilla) preko Zagreba, Tita pa iz Ljubljane preko Zagreba. Oba sta prispela v prestolnico z vlakom in od obeh so se, po poročanju časnikov, ob progi poslavljale množice. Iz člankov je razvidno, da sta imela politična vrhova v obeh primerih veliko dela. Skrb in negotovost glede prihodnosti sta bila prisotna tudi v državljanih. Čeprav se je življenje v državi obakrat nadaljevalo v skladu z načeli obeh voditeljev, je država po smrti tako prvega kot drugega razpadla. Državo, ki je bila narejena po Aleksandrovi meri, je razbila tuja intervencija, Titova Jugoslavija pa je razpadla od znotraj. Govorilo in pisalo se je, da so bile poslednje Aleksandrove besede: »Čuvajte mi Jugoslavijo!« Po Titovi smrti je bilo povsod prisotno geslo: »Po Titu – Tito.« Nič od tega pa ni zdržalo preizkusa zgodovine.

6.4 KATERE SO PODOBNOSTI IN RAZLIKE V OPISOVANJU DOGODKOV OB SMRTI OBEH DRŽAVNIH VODITELJEV

V obravnavanih velikih žalovanjih Slovencev obstajajo podobnosti in tudi razlike v opisovanju dogodkov ob smrti obeh voditeljev. Podobnosti ali skladnosti oziroma razlike so bile deloma odvisne od značilnosti posamezne države, v kateri se je odvijalo žalovanje, oziroma od državne in družbene ureditve obeh držav. Na opisovanje so pomembno vplivale tudi okoliščine (npr. atentat na Aleksandra), ki so natančneje predstavljene v prejšnjem podpoglavju (6.3).

Večjih slovničnih nepravilnosti v obeh primerih ni bilo mogoče zaznati. Kljub temu, da so bili v nalogo vključeni dnevnik iz različnih obdobj in ureditev, sem pri načinu opisovanja dogodkov naletel na mnoge podobnosti. Njihova glavna naloga je bila, da opišejo in poročajo o dogodkih, povezanih s smrtjo obeh državnih voditeljev. V predvojnih dnevnikih, ki so bili občutno strankarsko razdeljeni, se je ob tej priložnosti pozabilo na vsa politična nestrinjanja. Iz tega lahko sklepam, da se je način opisovanja določenih predvojnih dnevnikov o siceršnjih zadevah ob tej posebni priložnosti izrazilo spremenil. Tako se je s smrtjo kralja Aleksandra vzpostavilo posebno stanje v časnikih, v katerem so bili časniki nekako zedinjeni v pisanju, zato ker za pisanje o notranjepolitičnih razmerah ni bilo niti časa niti zanimanja. V obeh primerih pa so se sčasoma ponovno vračale v dnevnik priložnosti za pisanje o političnih vprašanjih. Smrt voditelja je torej pomembno vplivala in spremenila pisanje določenih dnevnikov. Naslovi so bili v obeh primerih zelo bombastični oziroma vznemirljivi. Tako so povečali pomembnost dogodka, pri čemer so se neposredno obračali na državljane oziroma v Titovem primeru tudi na delavski razred.

Zanimivo je, da so se v obeh Jugoslavijah oziroma družbenih ureditvah, o katerih imajo ljudje danes zelo različna mnenja, pojavljale popolne podobnosti v opisovanju priložnostnih dogodkov. Konec koncev sta imeli obe državi podoben način vladavine, ki je bil bolj ali manj avtorski. Podobnost opažena v raziskovalnem delu je tudi ta, da je bil v obeh primerih na prvem mestu objavljen razglas dveh državnih organov, v prvi Jugoslaviji je bil to ministrski svet, v novi pa predsedstvo SFRJ in ZKJ. Tu obstaja tudi določena razlika, kajti vodstvo Jugoslovanske nacionalne stranke, ki je bila v Aleksandrovem času na oblasti, se ne pojavlja v razglasu ob kraljevi smrti. V obeh dveh primerih so novinarji v dnevnikih pisali podobno, prizadeto in negotovo, a hkrati optimistično in državotvorno.

Razlika v opisovanju dogodkov je tudi ta, da so ob smrti kralja (v skladu s teorijo integralnega jugoslovenarstva) poudarjali trdnost in enotnost »jugoslovanskega naroda«, ki da mu je pokojni kralj naročil: »Čuvajte mi Jugoslavijo!«, v Titovem primeru pa so poudarjali bratstvo in enotnost delovnih ljudi in občanov SFRJ ter da bomo sledili njegovi poti. Razlikuje se tudi število podpisanih in nepodpisanih člankov. V Aleksandrovem primeru je bila velika večina člankov nepodpisanih, v Titovem času pa se je več avtorjev pod članek podpisalo.

Zelo zanimiva je odkrita podobnost v opisovanju obeh žalovanj, ki se kaže s podobno sestavljenima razglasoma in neposrednim pozivom državljanov. Zanimiva je zato, ker na podlagi današnjih zelo različnih mnenj o teh dveh državah skoraj ne bi pomislili, da je med njima obstajala tudi podobnost.

6.5 KAKŠNO SLED STA ZAPUSTILA OBA VODITELJA V SELEKTIVNEM SPOMINU SLOVENCEV

V današnji Republiki Sloveniji, kot novi in neodvisni državi, so prisotna različna mnenja in različno spominjanje na osebnosti obeh voditeljev. Mediji in svoboda govora danes, vsaj na formalni ravni, niso več obremenjeni z vsiljevanjem teženj oblasti, saj je Slovenija v skladu s prvim členom ustave demokratična republika. Pri izražanju svojih stališč igra veliko vlogo subjektivni spomin na osebnost in delo določenega voditelja. Zanimivo je, da imajo ljudje o določenem zgodovinskem dogajanju ali osebi različna mnenja. Tako je tudi spomin na določen način stvar izbire.

Spomini različnih ljudi pač ustvarjajo različna mnenja in stališča do določenega posameznika. Selektivni kolektivni spomin na kralja Aleksandra je dandanes precej skop. Ljudje se ga večinoma ne spominjajo, pa ne toliko, ker ne bi hoteli, ampak zaradi časovne oddaljenosti od njegovega obdobja. Večina ljudi, ki so takrat živeli, je že preminila. Zato so ustni viri o njem danes zelo redki. Kralja Aleksandra ne obujajo več na raznih manifestacijah. Časovni odmik pa ni edini razlog za slabo poznavanje njegove osebnosti. V novo izgrajeni jugoslovanski državi se je o njem govorilo skoraj samo negativno. Njegovo diktaturo so označevali kot monarhofašistično⁵⁵ ali tudi kot vojaško-fašistično⁵⁶. Do tega je prišlo iz ideoloških razlogov,

⁵⁵ Zgodovina Slovencev. 1979. Cankarjeva založba, Ljubljana, str.655.

⁵⁶ Klopčič, F.; O preteklosti drugače 1984. Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 373, 389.

ker je nova komunistična oblast utrjevala svoj vpliv tudi tako, da je vse staro proglasila za nazadnjaško. Kralj je bil tako v očeh mnogih kapitalist in sovražnik ljudstva. Z Aleksandrovo problematiko se je med drugim ukvarjala dr. Sara Špelec v svojem delu »Zaboga, saj sem vendar jaz napol Slovenec!«. Natančno je opisala Aleksandrov lik, predstavljen v slovenski časopisni zupščini. V svojem obdobju je bil kralj Aleksander pri Slovencih na splošno zelo priljubljen. Radi smo ga imeli tudi zato, ker je njegova država predstavljala novo obdobje v zgodovini Slovencev, osvobojenih Avstro-Ogrske države.

Pri Josipu Brozu je zadeva precej drugačna. Geslo »Po Titu – Tito!« še vedno živi. V našem lokalnem okolju se ga obuja kot tržno nišo oziroma znamenitost Velenja kot socialističnega čudeža (kar je pravzaprav res). V Ljubljani so želeli na predlog tamkajšnje lokalne skupnosti poimenovati neko cesto po Titu, tako da se je zadeva znašla na Ustavnem sodišču Republike Slovenije, nakar je le-to v oceni ustavnosti in zakonitosti presodilo, da gre za poseg v slovensko demokracijo in da so nekdanji časi mimo. V odločbi je bil odpravljen člen 2 Odloka o določitvi in spremembi imen in potekov cest in ulic na območju Mestne občine Ljubljana (Uradni list RS, št. 44/09).⁵⁷ Danes obstajajo o njem najrazličnejša mnenja. Med Slovenci je bolj prepoznaven od Aleksandra, ker se veliko ljudi še živo spominja njega in življenja v državi, ki jo je ustvaril. Dejstvo je tudi, da je druga Jugoslavija obstajala dlje kot prva. Mnogi se danes spominjajo socialnih ugodnosti, ki so jih uživali v njegovem času. Spet drugi ga obsojajo za poveljne poboje in kasnejša obračunavanja s političnimi nasprotniki. To danes nekatere stranke uporabljajo za politično orodje, druge pa se ne morejo (povsem) odpovedati njegovemu kultu.

Lahko torej rečemo, da je Titov kult med ljudmi še vedno živ in prisoten, Aleksandrov pa že dolgo ne.

7 SKLEP

V tej nalogi sem ugotovil, da sta bili obe žalovanji Slovencev za kraljem Aleksandrom leta 1934 in Titom leta 1980 med sabo podobni, pa vendar tudi različni. Predvojni dnevnik so o smrti kralja Aleksandra, kljub različni strankarski opredelitvi, poročali dokaj poenoteno. V socialistični Jugoslaviji so mediji delovali kot podaljšek oblasti in so se sklicevali na delavski

⁵⁷ Odločba Ustavnega sodišča z dne 26. 9. 2011. <http://odlocitve.us-rs.si/documents/5f/b4/u-i-109-103.pdf>

razred ter narode in narodnosti Jugoslavije. Kakorkoli, položaj medijev v kraljevini je bil bolj svoboden kot v SFRJ. Opisovanje žalovanja je bilo poleg obveščanja o dogodkih, povezanih s smrtjo obeh voditeljev, tudi odraz družbe in države, v kateri smo živeli Slovenci. V obeh primerih so časniki sprva obveščali o smrti voditelja in z njo povezanih dogodkih, nato o njegovem življenju, na koncu pa so se zaklinjali na zvestobo načelom voditelja. Spomin na voditelja je, ne glede na dejstva ter njuno zapuščino, stvar izbire posameznika. Ob misli na prvo in drugo Jugoslavijo radi pozabljamo, da je med njima obstajala tudi podobnost, kar je nov dokaz o zgodovinski povezanosti obeh držav.

8 POVZETEK

Namen naloge je bil raziskati in primerjati dve žalovanji, predstavljeni v različnih slovenskih dnevnikih. Poglobil sem se v objave, povezane s smrtjo kralja Aleksandra I. in Josipa Broza Tita. Uporabil sem metodo dela z zgodovinskimi viri. Raziskal sem medijski odziv na smrti državnih vodij, ki sta pustila sled v selektivnem spominu slovenskega naroda in njegovi zgodovini. Spremljal sem opisovanje dogodkov od smrti obeh voditeljev, do dneva po pogrebu v takratnih vodilnih dnevnikih: Slovenski narod, Jutro in Slovenec ter Delo, Dnevnik in Večer. Predvojni dnevniki so bili strankarsko razdeljeni in različno naklonjeni tedanji oblasti. V socialistični Jugoslaviji, kjer so bili mediji podaljšek oblasti, je bilo poročanje v dnevnikih poenoteno, saj so vsi naslavljali delavski razred. Ugotovil sem, da je bila ob obeh smrtih v člankih tudi priložnost za pisanje o političnih vprašanjih in opredelitvah. Uradno žalovanje ob Aleksandrovi smrti je trajalo šest mesecev, ob Titovi pa sedem dni. V obeh primerih so časniki dan po smrti na prvem mestu objavili razglas oblasti. V kraljevem primeru je šlo za razglas vlade, v Titovem pa predsedstev CK ZKJ in SFRJ. Dan po pogrebu so časniki v obeh primerih pisali o trdnosti države. Iz člankov sem v obeh primerih razbral prisotnost kulta osebnosti. Danes je Aleksander manj znan kot Tito. Oba sta ostala v našem spominu različno prisotna; prvi predvsem v knjigah na policah, drugi pa tudi na različnih manifestacijah. Odprto misel, pušča novo odkritje, da so bili priložnostni dogodki (npr. žalovanje), kljub različnosti teh dveh držav, v medijih zelo podobno opisovani.

9 ZAHVALA

Posebna zahvala mentorju g. Jožefu Kukovičiču za vso pomoč, podporo in nasvete pri izdelavi raziskovalne naloge. Zahvaljujem se tudi učitelju, g. Igorju Košaku, za pomoč pri oblikovanju naloge. Zahvaljujem se ge. Alenki Gomivnik za lektoriranje angleškega dela raziskovalne naloge. Izredno hvaležen sem Osrednji knjižnici v Celju, kjer sem lahko preučeval arhivsko gradivo. Zahvaljujem se čitalniškemu oddelku na Osrednji knjižnici v Celju. Posebna zahvala ge. Alenki Hren Medved, vodji izposoje in domoznanske dejavnosti Osrednje knjižnice Celje. Hvala tudi moji družini, ki mi je ves čas stala ob strani in mi omogočila izvedbo projekta raziskovalne naloge.

Brez vas mi ne bi uspelo.

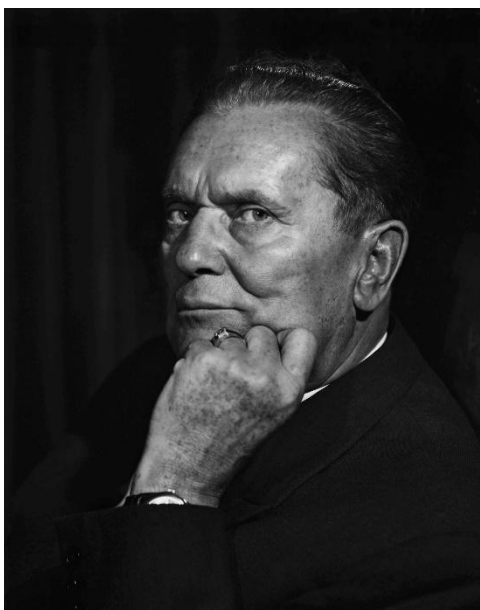
10 PRILOGE

PRILOGA A

Slika: Kralj Aleksander I. Karađorđević (Foto: ARHIV KRALJEVSKOG DVORA, PROFIMEDIA).

PRILOGA B

Slika: predsednik Josip Broz Tito (Foto: Y. Karsh).

PRILOGA C

Slika: Komemoracija pred celjskim magistratom v spomin kralju Aleksandru Karađorđeviću. Žalna slovesnost je bila 18. oktobra 1934 (Foto: J. Pelikan).

PRILOGA Č

Slika: Žalovanje Slovencev v Ljubljani, 4. maj 1980 (Foto: M. Kranjec).

11 VIRI IN LITERATURA

11. 1 VIRI

1. »Čuvajmo Jugoslavijo« <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/cuvajmo-jugoslavijo-1820.html>
2. Delo <https://www.delo.si/>
3. Dnevnik, Predstavitev <https://www.dnevnik.si/dd>
4. Jutro
[http://www.dlib.si/results/?euapi=1&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&frelatio n=Jutro+\(Ljubljana.+1931-1943\)&query=%27rele%253dJutro%2b\(Ljubljana.%2b1931-1943\)%27](http://www.dlib.si/results/?euapi=1&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&frelatio n=Jutro+(Ljubljana.+1931-1943)&query=%27rele%253dJutro%2b(Ljubljana.%2b1931-1943)%27)

5. Kamra <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/kralj-aleksander-med-nami.html>
6. Klopčič, F.; O preteklosti drugače 1984. Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 373, 389.
7. Odločba Ustavnega sodišča z dne 26. 9. 2011. <http://odlocitve.us-rs.si/documents/5f/b4/u-i-109-103.pdf>
8. Slovenec <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-PRARJ8D8>
9. Slovenski narod <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-RERCKDSM>
10. Večer, Zgodovina <https://www.vecer.com/urednistvo#item4>
11. Zgodovina Slovencev. 1979. Cankarjeva založba, Ljubljana, str.655.
12. 1934 Cerknica –Žalovanje za kraljem Aleksandrom
<https://stareslike.cerknica.org/2011/10/08/1934-cerknica-zalovanje-za-kraljem-aleksandrom/>

11.2 LITERATURA

1. Kordiš, I., Grana, S., Perovšek, J., Repe, B., Simonitti, V., Stiplovšek, M., Štih, P., Vodopivec, P. 2004. Od držav na Slovenskem do slovenske države. Pokrajinski muzej Kočevje, Kočevje.
2. Kronika 20. stoletja: Dogodki in osebnosti. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1993., str. 171.
3. Kronika 20. stoletja: Dogodki in osebnosti. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1993., str. 475.
4. Orožen, J. 1938. Karađorđevići: k dvajsetletnici Jugoslavije (1918 – 1938). Vodnikova družba, Ljubljana.
5. Pirjevec, J. 1995. Jugoslavija 1918 – 1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije. Založba Lipa, Koper.
6. Pirjevec, J. 2011. Tito in tovariši. Cankarjeva založba, Ljubljana.
7. Špelec, S. 2017. »Zaboga, saj sem vednar jaz na pol Slovenec!«. Naš najdražji gost kralj Aleksander Karađorđević v slovenski časopisni zapuščini (1918 – 1934). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
8. Slovenska kronika XX. stoletja: 1900 – 1941. Ljubljana: Nova revija, 1995., str. 392.
9. Slovenska kronika XX. Stoletja: 1941 – 1995. Ljubljana: Nova revija, 1996., str. 375.

11.3 VIRI FOTOGRAFIJ

Slika 1: <https://glossy.espreso.rs/poznati/vesti/58626/aleksandar-i-karadjordjevic-viteski-kralj-ujedinitelj>

Slika 2: <https://karsh.org/josip-broz-tito/>

Slika 3: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/cuvajmo-jugoslavijo-1820.html>

Slika 4: <https://fototekamnzs.com/2016/05/04/4-maj-smrt-josipa-broza-tita/>